

**RADIO STOPLUS, OSNIVAC BETA RADIO, SVAKODNEVNA EMISIJA
INFOPLUS KOJA SE BAVI AKTULENIM TEMAMA, TERMIN EMISIJE
15: 15 – 16: 00**

Novinar: Amela Bajrović,

Gost: Bisera Šećeragić, predsednica EPuS – LV Novi Pazar

Aktulna tema: Predstavljanje studije u Beogradu pocetkom decembra meseca proslave godine, pod nazivom «*Zajednicka evropska vizija : Slobodno kretanje roba i ljudi na Kosovu i u Srbiji*»

Radio: «*Dok Evropska unija usredsređuje napore da olakša primenu četiri slobode na svom jedinstvenom tržištu, njeni susedi na jugoistoku se dnevno suočavaju sa realnošću daljih ograničavanja slobode kretanja, uprkos sve većem približavanju regiona integracionim procesima u EU.*» U rezimeu Studije se navodi da su ova ograničenja nastala kao posledica višegodišnje nejasne politike prema Beogradu i Prištini i između njih samih, koja za rezultat ima sve veću getoizaciju Balkana u okviru zapadnog Balkana...Kako je nas današnji gost jedan od autora ove Studije Bisera Šećeragić, neophodno je da nas informišete ko je sve radio na izradi ove studije.....

Bisera Šećeragić: Moje učešće u izradi ove Studije je minorno, ali ćemo u kasnijem razgovoru objasniti našim slušaocima zašto je važna uloga Sandžaka i privatnih preduzetnika iz Sandžaka u ovoj priči prometa roba između Srbije i Kosova. Autori Studije su brojni a zapravo, ovo je temeljno istraživanje dve nevladine organizacije: EPuS-a iz Beograda i KIPRED-a iz Prištine koji su u istraživačkom projektu analizirali dve vrste tokova. Prvo, identifikovan je trenutni obim trgovinskih tokova između Srbije i Kosova na taj način što su korišćeni podaci Uprave carina iz Srbije i UNMIK-a sa Kosova. Drugo, istraživanje se bavilo percepcijama građana odnosno, opažanjima građana o ideji i praksi slobodnog kretanja ljudi, kao i administrativnim ograničenjima za kretanje između Kosova i Srbije, u okviru regiona zapadnog Balkana i prema EU. Ono što je veoma važno, u ovom istraživanju EU je postavljena kao referentna tačka. Istraživanje se obraća različitim stranama, na domaćem terenu vladi Srbije, UNMIK-u i vladi Kosova, kao i međunarodnoj zajednici: EU i SAD.

Sama ideja za izradu ove Studije je nastala u okviru aktivnosti regionalne mreže civilnog društva pod nazivom **Civilni dijalog**. Našim slušaocima verovatno nije poznata ova asocijacija. **Civilni dijalog** je nestranačka, multietnička inicijativa nevladinih organizacija iz Srbije i Kosova, koju su osnovali Centar za regionalizam iz Novog Sada i Društvo Majka Tereza iz Prištine. Uključuje preko 250 NVO sa Kosova, Srbije i ostalih delova bivše Jugoslavije. Težište rada su, kao što smo i prethodno istakli, obavile dve međunarodno priznate organizacije EPuS iz Beograda i KIPRED iz Prištine. Dakle, ovo je tipičan primer regionalne saradnje i zato jeste njena dimenzija **regionalizam**, u odnosima između Srbije i Kosova i u kontekstu, uloga i položaj Sandžaka i privatnih preduzetnika iz Sandžaka. Snaga ovog izveštaja leži u njegovoj verodostojnosti - korišćeni su oficijelni podaci Uprave carina iz Srbije i UNMIK-a sa Kosova o obimu prometa roba, i moramo apostrofirati da je ova Studija, zapravo, bila velika hrabrost njenih autora...Projekat je realizovan uz stalni savet g.Ivana Krasteva iz Centra za liberalne strategije iz Bugarske koji je član Međunarodne komisije za Balkan, a sa naših

prostora je član i g.Goran Svilanovic, zadnji Ministar spoljnih poslova u SRJ. Finansijska podrška Studije je partnerstvo Freedom House kancelarija iz Budimpešte i Beograda. Takođe je postojala i podrška regionalnih i bilateralnih USAID misija, Fondacije Charles Stewart Mott i Balkanske organizacije za demokratiju. Primarni cilj istraživanja je bio da se uporede informacije-podaci sa Kosova i iz Srbije, i ovo u kombinaciji sa istraživanjima zasnovanim na opažanjima o kretanju ljudi, te terenskim istraživanjem uzorka poslovnih ljudi u regionu Sandžaka i pravnog pregleda postojećeg zakonodavstva, pruža sveobuhvatnu procenu onoga što se u ovom slučaju naziva **pat pozicija na terenu**. Moja uloga u izradi ove Studije, napominjem, bila je minorna, ali je važna u priči sa lokalnim preduzetnicima i poslovnim ljudima iz Sandžaka. Cilj istraživanja je bio da se proceni obim poslovanja sa Kosovom u lokalnoj trgovini i da se ustanovi šta su glave prepreke u trgovini sa Kosovom. Nastojalo se da se proceni i obim ilegalne trgovine. Ja sam intervjuisala 98 ispitanika-lidera u prometu roba, putem upitnika i paralelne ankete, u junu i julu 2005. Da podsetimo da je ova empirijska Studija, koja ima istraživački karakter, rađena u periodu od marta-novembra 2005. godine. Takođe je za potrebe ove Studije rađeno istraživanje Instituta za strateški marketing i medije iz Beograda i Index Kosova iz Prištine. I pravni tim experata iz EPuS-a i KIPRED-a dao je procenu tehničkih i pravnih pretpostavki za slobodno kretanju ljudi u Srbiji i na Kosovu. Ono sto je **prva osobenost Studije** je sledeće: moramo da se pohvalimo da je Studija imala svoju prvu prezentaciju u Briselu i trajala je nekih nedelju dana. Desila se početkom decembra prošle godine i imala je četiri prezentacije. Prva prezentacija je bila pri Centru za evropske političke studije koja se bavi istraživanjima i ima težinu u EU. Druga prezentacija je bila pri, takođe, vrlo važnoj instituciji u Briselu – Pakt za stabilnost jugoistočne Evrope... Treća prezentacija je bila u kancelariji Evropskog komesara za pridruživanje EU, g.Oli Rena i četvrta prezentacija pri Međunarodnoj komisiji za Balkan, čiji je član i g.Goran Svilanović.

Radio: Ono sto je veliki značaj ove Studije jeste da ste vi razbili iluziju o slobodnoj trgovini između Kosova i Srbije odnosno, da pričamo priču iz ovih prostora, između Sandžaka i Kosova....

Bisera Šećeragić: Pre nego što počnemo priču o Sandžaku i ulozi Sandžaka u prometu ljudi i roba između Srbije i Kosova, da našim slušaocima kažemo da je prva prezentacija Studije bila u Beogradu, u Medija Centru, 17. decembra p.g., da je nakon toga imala prezentaciju u Prištini i da je upravo ovo gostovanje na Radiju Stoplus prva prezentacija u Novom Pazaru. Ovom prilikom ja se, u ime svih kolega iz Centralne kancelarije Evropskog Pokreta, zahvaljujem Radiu Stoplus koji je prepoznao jačinu ove Studije, prepoznao je ulogu instalisanih kapaciteta privatnog biznisa iz Novog Pazara kao integrativni faktor Sandžaka u prometu roba između Srbije i Kosova i zapravo, ovo je ono što naše slušaoce zanima jer veliki broj poslovnih ljudi, pretpostavljam, sluša vašu emisiju Infoplus, tako da je ovo važna priča za nas...

Radio: Možete li da nam kažete zašto je Sandžak u ovoj priči važan ?

Bisera Šećeragić: Sandžak je u ovoj priči važan iz mnogo razloga...Mi nismo znali da smo toliko važni dok ova Studija nije imala svoju prezentaciju u Briselu i podsetimo da je

prema informacijama kolegistica koje su radile prezentaciju u Briselu: Jelica Minić i Maja Bobić, ova Studija dobila najveću moguću ocenu...

Zašto je ona važna za Sandžak?.....**Zato što se kroz celu Studiju prelamaju zaključci i preporuke. Studija je osobena zato što po prvi put EU uvažava zahteve lokala i regiona. Studija je osobena zato što je svoju prvu prezentaciju imala u Briselu. Studija je osobena zato što se po prvi put nešto traži od međunarodne zajednice sa terena. Studija je, takođe, osobena i zbog toga što je štampana na tri jezika: srpskom, engleskom i albanskom jeziku.** Novi Pazar i Sandžak su važni u ovoj priči, pre svega, zbog istorijskog karaktera Sandžaka. Novi Pazar je neformalni centar Sandžaka i mi smo regija sa dugom i bogatom tradicijom trgovine. Novi Pazar danas, upravo u prometu ljudi i roba između Srbije i Kosova, sa najvećim potencijalom u ljudima, spaja na neprirodan način podeljen prostor između Srbije i Kosova. Zato i jeste uloga poslovnih ljudi iz Sandžaka važna u ovoj kopči. Naši privatni preduzetnici naučili su svih ovih godina da rade sami, bez oslanjanja na ičiju pomoć. Grane u kojima su se Novi Pazar i Sandžak prepoznavali u oblasti proizvodnje tekstila, obuće, lake metalne industrije, proizvodnje tapaciranog nameštaja su u dubokoj recesiji zbog, nama već dobro poznatih razloga, predimenzioniranosti kapaciteta i zatvorenog i veoma malog tržišta. Srbija je malo tržište. Ako vi uzmete u obzir da Srbiju možete da prođete za 7-8 sati od juga do severa, onda Srbija nije ogromno tržište ali kada bi uspostavili, nadamo se, slobodan protok sa plus Kosovom, kao jedinstvenim prostorom Srbije i Kosova onda to jeste, i te kako, jedan veći prostor gde bi naši privatnici mogli da dođu do mnogo većeg izražaja i da bi povećali obim prometa za više od dva-tri puta. Oni cene, po upitnicima koje sam ja radila, da bi se njihov obim poslovanja sa Kosovom vratio na period od pre 1999. godine. Možemo slobodno da kažemo da su glavni akteri u prometu roba iz Srbije na Kosovo vlasnici teretnih vozila. Dakle, oni su i lideri ove priče.

Radio: Mislite na autoprevoznike?

Bisera Seceragic: Naravno, nosioci prometa između Srbije i Kosova su vlasnici teretnih vozila iz Sandžaka, uglavnom iz Novog Pazara. Podsetićemo naše slušaoce da je špedicija bivšeg DP "Sandžaktrans", po osnovnim ekonomskim pokazateljima, bila vodeća firma u svojoj grupaciji u bivšoj SFRJ. Zaoštavanje uslova privređivanja početkom devedesetih godina uslovalo je seljenje ljudskih i mašinskih potencijala iz društvenog u privatni sektor, tako da Novi Pazar sada ima 2.500 registrovanih teretnih vozila nosivosti 5, 10, 15, 20 i 25/t. Danas je u funkciji prometa roba iz Srbije prema Kosovu oko 700 vozila, sa i bez priključnog vozila svih napmenutih nosivosti. Oko 95% teretnih vozila vrši promet roba iz Srbije na Kosovo u ime i za račun kupaca sa Kosova i prodavaca iz Srbije. Oko 5% teretnih vozila obavlja promet roba iz Sandžaka na Kosovo, u ime i za račun kupaca sa Kosova i proizvođača iz Sandžaka.

Radio: Koja je to roba koja se najčešće odvozi na Kosovo ?

Bisera Šećeragić: Kada je u pitanju promet između Srbije i Kosova, najčešće se radi o sledećim vrstama roba: zrnasti proizvodi-pšenica i kukuruz, brašno, konditorski proizvodi, stočna hrana, sadnice i rasadi, domaće voće i povrće u sezoni, bezalkoholna pića, sokovi, krupna stoka / junad i telad/, suhomesnati proizvodi, veštačka đubriva i

aditivi, hemijski proizvodi za domaćinstvo, drvena građa / obla i rezana/, cement, sve vrste opekarskih proizvoda odnosno, građevinski materijal, keramika, ostali industrijski proizvodi... Dakle, jedna vrlo široka lepeza svih proizvoda. Važno je da su to proizvodi koji su domaćeg, srpskog porekla i da su proizvedeni u fabrikama u Srbiji. Na primer, zrnasti proizvodi brašno, stočna hrana, potiču sa poljoprivrednih dobara i mlinova iz Vojvodine. Konditorski proizvodi, bezalkoholna pića, suhomesnati proizvodi, hemijski proizvodi za domaćinstvo su proizvedeni u vodećim fabrikama Beograda i Centralne Srbije, oko 1/3 prometa krupne stoke potiče sa pašnjaka sjeničke i tutinske Pešteri, drvena građa /obla i rezana/ takođe potiče iz šuma sjeničke i tutinske Pešteri itd. Kada je u pitanju promet roba na relaciji Sandžak-Kosovo, važno je napomenuti da su to proizvodi koji su upravo proizvedeni u našim fabrikama. Radi se o proizvodima teksasa i lake konfekcije, duks i singl-maice, tu je i repromaterijal-teksas, opekarski proizvodi IGM "Sloga" iz Novog Pazara. Oko 60% godišnje proizvodnje IGM "Sloga" upravo plasira na Kosovo preko privatnih autoprevoznika iz Novog Pazara... Mi smo, kao što vidite spona između Srbije i Kosova. Zapravo, prve poslovne kontakte posle 1999. godine obavili su upravo autoprevoznici iz Novog Pazara na relaciji Srbija-Kosovo. Zato je priča iz Sandžaka važna jer nas i EU prihvata kao integrativni prostor. To je, zapravo, bila i jedna od poruka sa ovog prostora EU. Ova empirijska istraživanja su to i dokazala... Mi smo samo stavili na papir priču koja je realnost .

Radio: Rekli ste da se imali 98 ispitanika. Da li je bilo teško doći do sagovornika koji će slobodno davati podatke?

Bisera Šećeragić: Ja hoću da pohvalim učesnike ankete. Oni su, zapravo, na posredan način, i autori ove Studije. Tržište Srbije je veoma malo, privatni preduzetnici imaju potrebu da rade, a naši ljudi su radni i vredni., njih samo treba staviti u funkciju ekonomije i politika, sigurni smo, neće imati tako veliko dejstvo. To i jeste, na neki način, preporuka EU.

Radio: Reki ste da u okviru Studije postoje određene preporuke. Šta one uključuju ?

Bisera Seceragic: Preporuke su upućene kako zvaničnicima u Beogradu i Prištini, tako i vladama EU i međunarodnoj zajednici... Preporuke su konkretna, moguća rešenja u cilju unapređenja trgovinskih veza između Srbije i Kosova. Kako smo na početku pregovora o konačnom rešenju statusa Kosova, Studije su podeljene i pregovaračkim timovima Srbije i Kosova. Dakle, radi se o tehničkim rešenjima u oblasti regulisanja trgovinskog režima i slobode kretanja ljudi i roba između Srbije i Kosova, bez obzira na krajnji politički status. Moramo da se vratimo na početak priče da su četiri osnovna dobra EU sledeća: sloboda kretanja ljudi, roba, kapitala i usluga. Ovo je, zapravo, jedna vrsta brifinga... da se uspostavi sloboda kretanja ljudi i roba. Nema slobode kretanja roba bez slobode kretanja ljudi. To znači i uspostavljanje viznog režima. Pre nego što su date preporuke, važne su i percepcije prevoznika iz Sandžaka o trgovini sa Kosovom. Postoje brojni komentari prevoznika o poslovnom okruženju u okviru koga posluju...

Radio: Interesantan podatak u Studiji je sledeći: “Put od prodavca u Sandžaku do kupca na Kosovu, zbog mnogobrojnih kontrola i carinskih provera, može da traje više od 40 sati za razdaljinu nešto veću od 100 km.”

Bisera Šećeragić: Dobro ste primetili. To je najčešće pominjana teza u Briselu iz sledećih razloga: nema fizickog kontakta kupca sa Kosova i prodavca iz Srbije. Posrednici u tom prometu su autoprevoznici iz Sandžaka. Šta oni rade, kakav je njihov put do franko-kupca na Kosovo? Postoji obaveza da se evidentira roba kada ulazi na Kosovo. Tovar ide u Carinsku ispostavu sa prostora Srbije. Zatim slede brojne kontrole od strane saobraćajne policije na putu prema administrativnoj granici sa Kosovom. Tu se roba istovara, utovara, slede brojne kontrole od saobraćajne policije u severnom delu Kosova, duga čekanja na carini, ponovni istovar i utovar, brojne kontrole od strane kosovske policije, interne kontrole UNMIK-a i KFOR-a. Autoprevoznici iz Novog Pazara su sada posrednici u prometu između jednih i drugih, i zbog ovakvih okolnosti promenili su profesiju i postali trgovci. Zato se razdaljina nešto veća od 100 km prelazi više od 40 sati. Uz izuzetak UNMIK-a i KFOR-a, profesionalni standardi zvaničnika na Kosovu i u Srbiji su niski. To su pokazali i intervjui poslovnih ljudi iz Sandžaka. Za robu koja se izvozi na Kosovo, plaćanja se uglavnom obavljaju gotovinski. Transfer novca se obavlja preko banaka koje su locirane u srpskom delu Kosova a koje transakcije obavljaju uz visoku bankarsku proviziju. To poskupljuje protok roba, a za zatvaranje potraživanja potrebno je i do sedam dana. Obim ilegalne trgovine sa Kosovom, prema opažanjima prevoznika, iznosi između 30-40%. Ovo se, pre svega, dešava i zbog korišćenja različitih rupa u zakonu a imajući u vidu sva dešavanja unazad desetak godina, bez obzora što Vlada Srbije nastoji da maksimalno reguliše protok roba prema Kosovu, ipak postoje i neki drugi alternativni prelazi. Srpski proizvodi su na Kosovu visoko kotirani, i što se tiče kvaliteta i što se tiče dugogodišnje navike korišćenja. Zbog nepostojanja platnog prometa sa Kosovom i izostanka bankarskih garancija i te kako postoji problem nenaplativosti i sve se radi na osnovu poverenja. Takođe je važno napomenuti našim slušaocima da se veoma mali broj ljudi bavio ovakvom vrstom istraživanja, detaljno analizirao, i imao hrabrosti da uporedi zavanične podatke Uprave carine iz Srbije i UNMIK-a sa Kosova.

Radio: Da li je ovo prvi pokušaj?

Bisera Šećeragić: Ovo je prvi pokušaj, ovo je težnja da se izgrade zdravi trgovinski odnosi i da se apostrofira uloga trgovine kao sredstvo povezivanja i stabilizacije krhke ekonomske i političke situacije u Srbiji i na Kosovu. Zato što ne postoje regulisani tokovi između ova dva prostora, postoje i posledice takvog stanja. Tu je, pre svega, prisutna trgovina između ljudi a ne trgovina između kompanija. Ne postoji direktan kontakt kupca i prodavca, odsustvo direktnog plaćanja ozbiljna je prepreka upravo legalnoj trgovini. Zatim, fenomen posrednika. U slučaju Sandžaka nasi autoprevoznici su promenili profesiju i postali su trgovci. Treća posledica bi bila neostvaren prihoda vlade jer su razlike u graničnim podacima nagovestile da dobar deo prihoda izostaje i šteti budžetu Srbije. Četvrta posledica bi se definisala kao pravljenje ekonomskih planova bez bazičnih podataka, upravo zbog postojanja sive ekonomije. Petu posledicu bi definisali kao tzv. ”Balkanski prolaz prema Evropu”, kao dodatna motivacija za trgovanje ilegalnom robom.

Geografski položaj Srbije i Kosova i dalje je privlačan za trgovinu ilegalnom robom dok god trgovinski režimi i granični prelazi ohrabruju neregulisanu trgovinu.

Radio: Interesantno je da je ova Studija pobrala sve same pozitivne kritike. Pročitacemo Samo jednu od njih..Izvršni direktor Gradajanskih inicijativa, Miljenko Dereta je, između ostalog, rekao da «*..Ovo istraživanje je svojevrsno otkrivanje nepoznate slike o ekonomskim odnosima između Kosova i Srbije koji su potpuno sakriveni od javnosti. Nije teško pretpostaviti kome i zašto ova slika o mogućnosti normalnih odnosa ne odgovara.....*» Dakle, kome ne odgovara regularno stanje ?

Bisera Šećeragić: Verovatno da niti jedna institucija sistema neće priznati da postoji ilegalna trgovina. Ova Studija se bavila ukrštanjem podataka dve najreferentnije institucije i dokazala da postoje razlike, da postoji poroznost granica, da su i percepcije posrednika i njihovi intervjui to takođe, dokazali.....Ono što je najvažnije, to je da su date sledeće preporuke zvaničnicima u Beogradu i Prištini: pridržavati se i primenjivati načela Sporazuma o slobodnoj trgovini koje su međusobno zaključile zemlje jugoistočne Evrope. Zatim, tretirati trgovinske odnose kao tehnički, a ne politički deo pregovora o statusu. Važno je jer započinju pregovori o statusu Kosova. Trgovinski režim između Kosova i Srbije treba da bude liberalan, bez obzira na krajnji politički status. Mi se nismo ovde bavili politikom. Kao što ste i sami primetili, bavili smo se ekonomijom, ekonomskim odnosima, trenutnim režimima i svim onim što onemogućava implementiranje dva osnovna dobra slobodu kretanja roba i ljudi po standardima EU. Ovo su istovremeno i preporuke vladama EU i međunarodnoj zajednici.

Radio: Krajem januara EU se i zvanično oglasila o ideji formiranja slobodne trgovinske zone. Možda je ovo prava prilika da nam kažete šta je to zapravo “slobodna trgovinska zona”.

Bisera Šećeragić: Očito da dobro pratite elektronske i pisane medije. Tačno je da je EU krajem januara oglasila o ideji formiranja slobodne trgovinske zone koja bi uključivala zemlje zapadnog Balkana. Tako je i Kurir već prvog februara, pod nekim populističkim nazivom, ocenio formiranje slobodne trgovinske zone kao “YU unija” odnosno, kao zona zemalja bivše SFRJ.

Radio: Šta vi mislite o tom naslovu “YU unija” ?

Bisera Šećeragić: Naravno da ovo nije tačno. Tu se, pre svega, prva oglasila Hrvatska ceneći da ona ne pripada balkanskoj regiji. I te kako pripada. I laički odgovor bi bio, u protiv ovoj tezi, da je Slovenija sada članica EU kao bivša YU republika, i da Albanija nije bila u sastavu “ex JU”...Ideja EU o formiranju slobodne trgovinske zone u zemljama zapadnog Balkana podrazumeva regionalnu integraciju i implementaciju dva osnovna dobra EU: slobodu kretanja roba i slobodu kretanja ljudi sa uspostavljanjem tzv. regionalnog šengenskog viznog rezima, koji je spojiv sa slobodom kretanja roba.

Radio: Na koji način nasi slušaoci mogu pronaći ovu Studiju?

Bisera Šećeragić: Ova Studija se može naći na sajtu Evropskog pokreta u Srbiji: www.emins.org . Da obavestimo naše slušaoce da smo po jedan primerak ove Studije podelili predsedniku Opštine, predsedniku SO-e, svim političkim liderima stranaka: koaliciji “Lista za Sandžak”, Stranki za Sandžak, Sandžackoj demokratskoj partiji, Srpskoj radikalnoj stranci, predstavnicima asocijacija privatnih preduzetnika, liderima u proizvodnji džinsa, obuće, tapaciranog nameštaja, autoprevoznicima, predstavnicima lokalnih medija...Ovo je prava prilika da se i poslovni ljudi i obični građani upoznaju da mi jesmo i te kako važni sa svim potencijalima koje Novi Pazar i Sandžak imaju. I te kao smo važni a da to i nismo znali.